

СКАДАРСКИ СТАТУТ КАО ИЗВОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА СРЕДЊОВЕКОВНОГ СКАДРА

Резиме

У раду се истиче значај Скадарског статута, највишег правног акта, односно збирке правних прописа, којим је било уређено функционисање средњовековне градске комуне. Статут, који је кодификован у првој половини 14. века и допуњаван по потреби у потоњим деценијама, гарантовао је одређени степен аутономије Скадра у периоду признавања врховне власти Немањића, Балшића и Млетачке републике. У фокусу истраживања су одредбе Скадарског статута које доприносе истраживању социјалне структуре становништва града. Циљ рада је да прикаже како је развој других приморских градова утицао на друштвено уређење Скадра, који је припадао приобалном подручју јадранско-зетског залеђа. Попут осталих приморских градова, у Скадру су били заступљени слични друштвени односи и важила је слична социјална подела, карактеристична за средњи век.

Кључне речи: Скадарски статут, Скадар, комуна, социјална структура становништва, средњи век

ПРОЦЕС УРБАНИЗАЦИЈЕ У СРПСКИМ ЗЕМЉАМА СРЕДЊЕГ ВЕКА

Статути приморских градова представљају основу њиховог комуналног уређења, које подразумева јединствену управу над подручјем града и његовим залеђем, са одређеним степеном аутономије у односу на врховну власт. Комунално уређење је карактеристично за градове који се налазе близу обале Јадранског мора.³⁰ Међутим, подручје између Котора и Љеша, заједно са простором око Скадарског језера и сливом Дрима, одликује се сличним процесом урбанизације. У науци се ова територијална целина означава као Зетско приморје и северна Албанија (Антоновић, 2003). Античко наслеђе, близина мора, утицај Медитерана и други специфични фактори одразили су се на

²⁹ dragana.milic@filfak.ni.ac.rs

Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03). Припремљено у оквиру пројекта *Историја данас, изазови и искушења*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 336/1-6-01).

³⁰ Комуно или општину је чинило утврђено градско насеље на јадранској обали заједно са својим дистриктом и околним селима, односно залеђем. О настанку комуна на јадранској обали видети: ИЦГ II-1, 1970: 83–94; Steindorff, 1986: 141–152; Ћирковић, 1997: 185–196.

начин формирања градова на овом подручју. Ови градови су углавном основани у античко доба, а од раног средњег века били су црквени центри и седишта епископија (Благојевић, 1992: 71; ЛГИТ, 2010: 12).

Приморски градови средњовековних српских земаља су се развијали под друштвеним и државно–правним утицајима који су се разликовали од процеса урбанизације у копненом делу Балканског полуострва.³¹ Различити типови градова могу се уочити и по терминологији којом се означавају насеља. Тако постоји град (градъ), насеље са утврђењем и примарном административном функцијом; трг (тръгъ), насеље у коме трговина има примарну функцију; варош (варошь), која представља мађарски термин за подграђе или *suburbium* (ЛССВ, 1999: 122; Зарковић, 2017: 76, 78–79). Развитак градова у српским земљама се одвијао под различитим условима на подручјима са другачијим историјским наслеђем. То се односило како на организацију администрације, односно управе у граду, тако и на друштвену структуру становништва.

На развој и организацију приморских градова утицале су комуне са Апенинског полуострва, нарочито Венеција чији систем управе су примењивале остале комуне (Ћирковић, 1997: 189). Основна особина приморских комуна је висок степен аутономије у односу на централну власт, а њихов положај се заснивао на градским статутима. Сматра се да је комунално уређење градова у Зетском приморју и приобалном подручју Јадранског мора почело да се развија у 12. веку (Steindorff, 1986: 144–145; Милић, 2022: 40).

Градови који припадају Зетском приморју и северној Албанији дошли су под власт Немањића у другој половини 12. века, оквирно између 1183. и 1186. године у време борби између великог жупана Стефана Немање (1166–1196) и Византијског царства (ИЦГ I 1967, 409–410; ИЦГ II–1, 1970: 3–4; ИСН I, 1981: 252–253; Благојевић, Медаковић, 2000: 93–94). Стефан Немања је том приликом „повратио Диоклитију и Далмацију, отачаство и рођење своје, праву дедовину своју, коју је насиљем држао грчки народ, и градове у њој, сазидане од руку њихових, тако да се прозвала грчка област, а којима су имена: Дањ град, Сардоники град, Дриваст, Росаф град звани Скадар, град Свач, град Улцињ, град славни Бар. А Котор остави, утврди га и пренесе свој двор у њ, који је и до данас“ (Стефан Првовенчани 1988: 73). Градови које је Стефан Немања освојио сматрани су грчким, односно византијским, што значи да су се развијали под једнаким условима. Скадар се, дакле, налазио у саставу Зете (Диоклитије, Дукље) и по карактеристикама је припадао приморским градским центрима.³²

³¹ Процес урбанизације средњовековне српске државе је зависио од више фактора. То су, пре свега, регионална припадност градова, привреда, страни утицаји и њихово културно-историјско наслеђе. Видети: Благојевић, 1992: 67–84; ЛССВ, 1999: 122–123; Динић, 2003: 679–685; Поповић, 2016: 53–65; Зарковић, 2017: 37–80; Петровић, 2020: 419, нап. 22 са списком литературе.

³² Назив Зета је уместо назива Дукља почео да се користи неслужбено крајем 12. а службено од средине 13. века (ИЦГ I, 1967: 316–322, 381–410; Благојевић, Медаковић, 2000: 35–37, 62–80).

КРАТАК ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ СКАДРА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Скадар је град са изузетним стратешким положајем, будући да се његово утврђење налази на узвишењу поред источне обале Скадарског језера. Током историје је био препознатљив по различитим именима: Scodra, Scutarum, Scutari, Iscenderie, Shkodër, Скъдър, Росаф, Rosafa, Ruzaphata (Јиречек, 1914: 156; ЛГИТ, 2010: 254). Илири су у 4. веку пре нове ере основали Скадар, који је био један од њихових већих градова. Илирску краљевину, укључујући и Скадар, заузели су Римљани у 2. веку пре нове ере (ЛГИТ, 2010: 255). У позној антици и раном средњем веку град је представљао административни и црквени центар провинције Превалитане у Источном Римском царству, после административне реформе цара Диоклецијана у 3. веку нове ере. У раном средњем веку Скадар је остао у саставу Источног Римског царства (Византије), а под српску власт је доспео у 11. веку (ИЦГ I, 1967: 241–243, 256; ЛГИТ, 2010: 255).³³

Византијска власт је обновљена почетком 12. века, а град се поново нашао под српском управом после успешних војних похода великог жупана Стефана Немање против Византије. У време српске власти Скадар се развио као значајни регионални центар. У 13. и 14. веку је био један од важнијих градова јадранско-зетског приморја државе Немањића, а вероватно је важио за средиште управника Зете. У Зети су у другој половини 13. и у првој половини 14. века управљали краљица Јелена, позната као Анжујска и млади краљеви Стефан Дечански и Стефан Душан (ИЦГ II–1, 1970, 60–61, 71; ИСН I, 1981: 439, 462, 464, 509).³⁴

Након смрти цара Душана браћа Балшић су постепено завладала Зетом борећи се против друге властеле, а Скадар је припојен њиховој држави 1359. године.³⁵ Под влашћу Балшића град се налазио до 1393. године, када га је Ђурађ II Страцимировић Балшић, заједно са Дривастом и Светим Срђем, предао турском војводи Шахину како би се откупио из заробљеништва. Поново га је освојио септембра или октобра 1395. године, али га је већ наредне године предао Млетачкој републици (Јиречек, 1914: 156–158; ИЦГ II–1, 1970: 59–63; Антоновић, 2003: 227–228).

³³ Скадар се нашао у саставу кнежевине, потом краљевине Дукље у 11. веку, након устанака кнеза Стефана Војислава против Византије. О Дукљи у 11. веку видети: ИЦГ I, 1967: 385–399; ИСН I, 1981: 180–196; Благојевић, Медаковић, 2000: 62–80.

³⁴ У последњој четвртини 13. и на почетку 14. века краљица Јелена је управљала облашћу која је обухватала Зету, Требиње и крајеве око Плава и Горњег Ибра. Након ње, управник Зете је био млади краљ Стефан Дечански за кога се претпоставља да је имао двор у близини Скадра. Он је овде повео неуспешну побуну против оца, краља Милутина 1314. године. У подграђу, на реци Дримац, налазиле су се палате младог краља Стефана Душана, где се одиграла његова успешна побуна против краља Стефана Дечанског 1331. године (ИЦГ II–1, 1970: 60–61, 71; Антоновић, 2003: 54).

³⁵ У околини Скадра је 1358. године била битка између цара Уроша Немањића и Симеона (Синише) Палеолога, брата цара Душана, који је претендовао на царску власт. Иако је цар Урош победио, Скадар је након тога дошао у посед Балшића (ИСН I, 1981: 569–570).

У време млетачке власти, Скадар је представљао својеврсни центар у чијој близини су се одвијале борбе између Млечана, локалних обласних господара и Турака Османлија. То говори о његовом стратешком значају. Највећа опасност по град било је незаустављиво ширење османске државе путем освајања, па је Скадар био под опсадом два пута, током 1474. и 1478. године. Иако су обе опсаде биле неуспешне, град је било тешко бранити, па је предат Турцима 1479. године, склапањем турско-млетачког мировног уговора. Тада је заведена османска управа, а град је постао центар новоформираног Скадарског санџака (Антоновић, 2003: 50–56).

СКАДАРСКИ СТАТУТ

Аутономни положај приморских комуна био је правно нормиран статутом града, који представља збирку правних прописа које су доносили локални органи власти уз поштовање правног система државе (ИЦГ II–1, 1970: 90; ЛССВ, 1999: 702; Антоновић, 2003: 115). Правни и друштвени поредак градских комуна био је уређен и *старим обичајима*, односно обичајним некодификованим правним одредбама (Антоновић 2003: 29, 114). Статути су настали по узору на градове са Апенинског полуострва и јадранско-далматинског приморја.³⁶ Представљају скуп правних норми које су настајале током времена како би регулисале различите врсте правних радњи. Да би добиле правну снагу и почеле да се примењују стално, сакупљане су у јединствени зборник. Приморски градови српске средњовековне државе за које је познато да су имали статуте, мада нису сви сачувани, су: Котор, Будва, Бар, Улцињ, Свач, Скадар, Дриваст, Сард и Дањ (ЛССВ, 1999: 702–703; Динић, 2003: 682; Петровић, 2020: 419, нап. 24).

Статут Скадра је дуго био непознат науци. Пронађен је у библиотеци музеја Корер у Венецији и објављен је на средњовековном италијанском и албанском језику 2002. године (Nadin, 2002). Ово издање је преведено и публиковано 2016. године (Bogojević Gluščević, 2016).

Сматра се да је кодификација Скадарског статута обављена у првој половини 14. века, најкасније до 16. априла 1346. године, када је Стефан Душан крунисан за цара Срба и Грка, будући да се српски владар помиње са титулом краља (*Statuti di Scutari*, 2002: 16, 29–31; Bogojević Gluščević, 2016: 7–9, 15, 18, 46). Пошто се у време писања статута Скадар налазио у саставу државе Немањића, чију је врховну власт признавао, српски владар је споменут као господар у чије име се организује управа у градској комуни.

Текст статута није сачуван у оригиналу, већ у аутентичном препису, који је начинио Марин Дулчић на средњовековном италијанском језику почетком 16. века, што се закључује на основу анализе садржине статута. Састоји се од укупно 279 чланова који уређују јавно, цивилно и кривично право и градску управу Скадра (Bogojević Gluščević, 2016: 43, 208–218). Првобитно је записано 268, а накнад-

³⁶ Термин статут потиче од латинске речи *statuere*, у значењу одредити, установити. О статутима видети: ЛССВ, 1999: 702–707.

но је додато 11 чланова током 1391, 1393, 1461, 1462. и 1469. године (Вогојевић Глушчевић, 2016: 15, 18, 34, 46, 75, 302–310).

Скадарски статут је због недостатка других извора драгоцен за изучавање историје средњовековног развитка Скадра. Захваљујући одредбама којима уређује различите сфере живота, представља значајан историјски извор. На основу њега се може боље сагледати општа социјална структура становништва средњовековног Скадра.

СОЦИЈАЛНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА СРЕДЊОВЕКОВНОГ СКАДРА ПРЕМА ОДРЕДБАМА СТАТУТА

Градови у Зетском приморју и северној Албанији у основи су имали поделу становништва на грађане и странце. Ова подела је истакнута већ у првом члану Скадарског статута, према коме се помињу *наши грађани* (*nostrī citadini*), што се односи на припаднике комуне, док су *странци* (*stranieri, forestieri, frustieri*) особе које долазе у град са намером да се у њему настане (Nadin, 2002: Сap. 1: 91; Вогојевић Глушчевић, 2016: Сl. 1: 107, 218). Подела на ове две групације је била основна због разлика у правном статусу. Сви становници града су у начелу били слободни и имали су једнака права која им је гарантовао статут (Антоновић, 2003: 95). Ова категорија је позната под називом *грађани*, у српским изворима *грађани* или *граждани*, а у латинским *civis* или *citadini* (Steindorff, 1986: 144, 146; ЛССВ, 1999: 122, 126). Оба назива су изведена од именице град (градъ, *civitas*). Статус становника приморских градова се разликовао у зависности од привредно-економске моћи, уређења и законодавства градова. Због тога положај свих становника приморских градова није био правно уједначен, те грађанство није чинило јединствени staleж (Шаркић, 2011: 18, 26).

Дакле, у Скадру су *грађани* били становници града који су статутом имали загарантована права и обавезе као резиденти, што се разликовало од статуса *странаца*. Што се тиче људи који долазе у град са намером да постану *грађани*, статут разликује три термина. Помињу се *stranieri, forestieri* и *frustieri* који се преводом истим термином – *странци*. Међутим, речи *forestieri* и *frustieri* се могу превести као *дошљаци* и *туђини*, што појачава значење (Вогојевић Глушчевић, 2016: 80). Према статуту, сваки *странац* који дође у Скадар да би се настанио у њему, има личну слободу, добија право да не плаћа порез у року од годину дана, а у обавези је да се потчини једино властима комуне (Nadin, 2002: Сap. 1: 91, Сap. 269, 155; Вогојевић Глушчевић, 2016: Сl. 1: 107, 218, Сl. 262, 299–300). Међутим, *странци* могу бити и становници других градова који су дошли неким послом у Скадар. О томе сведочи Члан 153. који прописује начин наплате дуга, начињеног у Скадру од стране *странца* (Вогојевић Глушчевић, 2016: Сl. 153: 267). У том случају је *странац* дужан да одговара пред скадарским судијама и врати дуг *грађанину* Скадра. Уколико је *странац* дуг направио ван Скадра, прописано је да *наш грађанин* (*nostro citadino*) треба да га тужи у његовом граду. У овом случају за *странца* је употребљен

термин *stranier* (Nadin, 2002: Cap. 153: 128). Уколико се ради о наплати дуга између два *странца*, *грађани* су дужни да се не мешају у спор (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 264: 300).

У Скадарском статуту се помињу Словени (Срби, *Sclavi*) и Арбанаси као посебне категорије у односу на *грађане*, мада су са њима изједначени по правима и обавезама према *странцима*. Ипак, између *грађана* и Словена (Срба) и Арбанаса постоје разлике у правном статусу. Тако се у Члану 136. (*О сведочењу између грађана и странаца*) прописује да у спору између грађана и Словена (Срба) и Арбанаса, свака страна именује по половину сведока *из свог народа* (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 136: 262). Ово може значити да су *грађани* били припадници романизованог становништва, односно Латини, који се нису мешали са припадницима других народа (Благојевић, 1992: 71; Петровић, 2020: 420).

Становници Скадра, односно *грађани*, били су подељени на повлашћену категорију, племство (патрицијат, *nobiles*) и све остале становнике града, народ или пук (*populus*) (ИЦГ II–1: 84; Ћирковић, 1997: 189–190; ЛССВ, 1999: 502–503, 604; Антоновић, 2003: 85). Племство је чинило најбогатију социјалну групу, учествовало је градској управи, а по пореклу је потицало углавном од романизованог становништва које српски извори називају Латинима (Благојевић, 1992: 71; ЛССВ, 1999: 126). Градски патрицијат је био затворени сталеж, који је истицао своју индивидуалност од припадника пука пореклом, занимањем и начином живота (ЛССВ, 1999: 503). Скадарски статут потврђује учешће племства у управи града. У њему се помињу два термина: *zenti* (*zentilhomio*) и *nobili* (Nadin, 2002: Cap. 89: 113, Cap. 279, 162). Племићи су обављали важне функције у граду и бирани су за кнезове, судије, амбасадоре, нотаре, адвокате и др. Осим тога, учествовали су у избору других градских службеника.

Пук је обухватао социјално разноврсну категорију становништва која се разликовала по имовинском и правном статусу. Било је имућних међу њима, као што су богати трговци и занатлије. Ипак, најбројнији су били ситни трговци и занатлије, радници који су се бавили разним врстама послова, кућна послуга и др. (ЛССВ, 1999: 604; Антоновић, 2003: 95). У Скадарском статуту се пук или пучани не помињу посебним термином, али се његови припадници могу разликовати од племства. У питању су трговци, занатлије (млинари, пекари, обућари, ковачи, месари), војници, лекари, градски чувари, радници.³⁷ Статут уређује положај следећих група радника: зидари, мајстори који постављају кров, оштрачи, носачи, копачи, чувари, берачи, жетеоци, обрађивачи винограда и пастири (Милић, 2022: 44).³⁸ Посебно се помиње кућна послуга, правно слободна као категорија становништва, али на ниској друштвеној лествици. У статуту се помињу слуге и слушкиње (*servitor, serviciala*) (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 71: 129, 239, Čl. 220: 288, Čl. 221: 288).

³⁷ Због бројности припадника ове социјалне категорије детаљна анализа њиховог правног положаја ће бити предмет посебног рада.

³⁸ О положају радника Скадра према његовом статуту видети: Милић, 2022: 39–47.

Посебну социјалну групацију *грађана* чини свештенство, у случају Скадра припадници римокатоличке цркве. Свештенство се може разликовати по статусу на више и ниже. Врховну црквену надлежност у граду имао је скадарски епископ, односно бискуп, који је учествовао у избору чланова градске управе и судском поступку, што је у складу са црквеним канонима.³⁹

У скадарском дистрикту, који је обухватао обрадиво земљиште у залеђу града са селима, живели су *посадници* или *сељани* (*possanici, villani, paghi*) (Nadin, 2002: Сар. 223: 146, Сар. 253: 153; Ћирковић, 1997: 191–192; ЈССВ, 1999: 558). Посадници припадају сеоском становништву будући да су се бавили пољопривредом и живели су ван градских зидина. Сеоско становништво је било интегрисано у социјалну структуру Скадра и његов правни положај је уређивао статут у малом броју случајева. У питању су одредбе које се тичу имања у градском дистрикту или колективне одговорности становника села. Уколико се начини нека штета имању *грађанина* Скадра, сељани су дужни да ту штету надокнаде (Nadin, 2002: Сар. 253: 153; Богојевић Глушчевић, 2016: Џл. 253: 297). У случају да се у селу скривају лопови који су починили крађу у граду, цело село сноси одговорност и плаћа казну, уз надокнаду штете за украдену робу (Nadin, 2002: Сар. 223: 146; Богојевић Глушчевић, 2016: Џл. 223: 289).

На најнижој друштвеној лествици, потпуно обесправљени, налазили су се робови. Статус робова у Скадарском статуту није довољно објашњен и не помиње се често. У Члану 220. је прописано да је господар дужан да плати казну за ствар коју је украо његов роб (*servo*) или робиња (*ancilla*), али није познато шта се потом са њима дешавало (Nadin, 2002: Сар. 220: 145; Богојевић Глушчевић, 2016: Џл. 220: 288). Пошто је господар имао потпуну власт над робовима, могао је да их казни према свом нахођењу (Антоновић, 2003: 111–112). Робови су у приморским градовима, често обављали послове слугу, односно кућне послуге. Међутим, њихов положај се разликовао од положаја слуге јер нису имали личну слободу и налазили су се у власништву господара (ЈССВ, 1999: 623).

ЗАКЉУЧАК

Становништво Скадра је током средњег века било разнолико по социјалном, али и етничком саставу. Положај становништва је био уређен статутом града. Постојало је више социјалних групација, које су биле подељене у две основне категорије. Становништво које је живело у градској комуни, по правном статусу се разликовало од имиграната или *странаца*. То се уклапало у поделу која је важила у приморским градовима. Дакле, према Скадарском статуту се најпре разликују *наши грађани* (*nostri cittadini*), односно становници комуне и *странци* (*stranieri, forestieri, frustieri*), који подразумевају особе које долазе у град из неког другог места.

Грађани Скадра су били подељени на племство (патрицијат, *nobiles*), које је означавало повлашћену категорију и народ или пук

³⁹ О положају скадарског епископа видети: Милић, 2024 (у штампи).

(populus), односно становнике који се нису истицали по племенитом пореклу. Средњовековно друштво је било класно подељено, па је припадност одређеној категорији дефинисало положај становништва. Тако је највишем слоју, племству, било обезбеђено учешће у градској управи. Нижи по статусу, али бројнији слој, сачињавале су различите социјалне групације, које су се разликовале по занимању и висини прихода. Свештенство је такође чинило посебну категорију становништва, а разликовало се на више и ниже. У околини Скадра, односно у његовом дистрикту, живели су *посадници* или *сељани* (*possanici, villani, paghi*), који су припадали засебној социјалној категорији. На крају, као посебна категорија становништва, помињу се робови, који нису имали личну слободу и углавном су обављали послове кућне послуге.

Социјална структура становништва која је постојала у средњовековном Скадру није иступала из друштвеног контекста приморских градова. Комунално уређење, карактеристично за ову врсту градова и феудални систем утицали су на класну поделу друштва у Скадру. Проучавање социјалне структуре становништва на основу Скадарског статута представља почетни корак у проучавању друштвених односа у Скадру током средњег века. Детаљнија анализа и поређење са социјалном структуром становништва која је постојала у другим приморским градовима значајно би допринела овом истраживању.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

- Bogojević Gluščević, Nevenka. *Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom*. Podgorica, 2016.
- Nadin, Lucia. *Statuti di Scutari Della Prima Metà Del Secolo XIV Con Le Addizione Fino Al 1469, (=Statuti di Scutari)*, A cura di Lucia Nadin. Roma, 2002.
- Стефан Првовенчани. *Сабрани списи*. прир. Јухас Геогријевска, Љиљана. Београд: Просвета и Српска књижевна задруга, 1988.

Литература

- Антоновић, Милош. *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*. Београд: Историјски институт, 2003.
- Благојевић, Милош и Медаковић, Дејан. *Историја српске државности*. I, Нови Сад, 2000.
- Благојевић, Милош. „Град и жупа – међе градског друштва“. У *Социјална структура српских градских насеља (XII – XVIII век)*, ур. Јованка Калић и Милосав Чоловић, 67–84. Смедерево и Београд, 1992.
- Група аутора. *Историја српског народа, (=ИСН)*, I, ур. Сима Ћирковић. Београд, 1981.

- Група аутора. *Историја Црне Горе*, (=ИЦГ). I, ур. Милинко Ђуровић. Титоград, 1967.
- Група аутора. *Историја Црне Горе*, (=ИЦГ). II-1, ур. Милинко Ђуровић. Титоград, 1970.
- Група аутора. *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља према писаним изворима*, (=ЛГИТ), ур. Мишић, Синиша. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- Група аутора. *Лексикон српског средњег века*, (=ЛССВ), ур. Сима Ћирковић и Раде Михаљчић. Београд: Knowledge, 1999.
- Динић, Михаило. „Градови у средњовековној српској држави“. У *Из српске историје средњег века*, 679–685. Београд, 2003.
- Зарковић, Божидар. *Тргови и урбанизација Србије у средњем веку*. Косовска Митровица, 2017.
- Јиречек, Константин. „Скадар и његово земљиште у средњем веку“. *Гласник СГД* III/3-4 (1914): 149-171.
- Милић, Драгана. „Прилог проучавању положаја радника у средњовековном Скадру“. *Балканске синтезе* IX, 2 (2022): 39-47.
- Милић, Драгана. „О положају епископа Скадра у 14. веку“. У *Византијско-словенска чтенија VII*, ур. Драгиша Бојовић и Кристина Митић. Ниш, 2024 (у штампи).
- Петровић, Владета. „Градска насеља у доба првих Немањића“. У *Стефан првовенчани и његово доба*, ур. Ивана Коматина, 411-427. Београд, 2020.
- Поповић, Марко. „Космополитска средина српских градова“. У *Византијско наслеђе и српска уметност I: Процеси византинизације и српска археологија*, ур. Весна Бикић, 151–157. Београд, 2016.
- Steindorff, Ludwig. „Stari svijet i novo doba. O formiranju komune na istočnoj obali Jadrana“. *Starohrvatska prosvjeta* III/16 (1986): 141–152.
- Ћирковић, Сима. „Континуитет и прекид међу хијерархијама: приморски градови и њихово залеђе у средњем веку“. *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана*, Београд, 1997, 185–196.
- Шаркић, Срђан. „Градско становништво у средњовековној Србији“. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2 (2011): 17–27.

LE STATUT DE SHKODRA COMME SOURCE D'ÉTUDE DE LA STRUCTURE SOCIALE DE LA POPULATION DE SHKODRA MÉDIÉVALE

Résumé

L'article souligne l'importance du Statut de Shkodra, l'acte juridique suprême, en fait la collection des réglementations légales, qui réglaient le fonctionnement de la commune de la ville médiévale. Le

statut, codifié dans la première moitié du 14e siècle et complété selon les besoins aux décennies suivantes, garantissait un certain degré d'autonomie de Shkodra pendant la période de reconnaissance de la suprématie des familles Nemanjić et Balšić et après de la République de Venise. La recherche se concentre sur les dispositions du Statut de Shkodra qui contribuent à l'étude de la structure sociale de la population de la ville. L'objectif de l'article est de montrer comment le développement d'autres villes côtières a influencé l'organisation sociale de Shkodra, qui appartenait à la zone côtière de l'arrière-pays Adriatique-Zeta. Des relations sociales et une division sociale dans d'autres villes côtières étaient similaires que les relations à Shkodra. C'était caractéristique du Moyen Âge.

Les mots clefs: Le Statut de Shkodra, Shkodra, commune, structure sociale de la population, Moyen Âge.